

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

ЧОРНИЙ Богдан Сергійович

УДК: 332.1:338.48

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У
СІЛЬСЬКОМУ ЗЕЛЕНОМУ ТУРИЗМІ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Бойко В'ячеслав Іванович,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, завідувач кафедри
публічного управління та гуманітарних
дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Ігнатенко Микола Миколайович,
Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди, завідувач кафедри економіки
підприємства;

доктор економічних наук, доцент
Крюкова Ірина Олександрівна,
Одеський державний аграрний університет,
завідувач кафедри обліку і оподаткування.

Захист відбудеться «08» грудня 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.832.02 у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, читальний зал.

Автореферат розісланий “06” листопада 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гацько А.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні глобальні перетворення у господарсько-економічних відносинах супроводжуються динамічним впровадженням інновацій та повсюдним розміщенням підприємств сфери обслуговування та інфраструктури. Функціонування туристичних підприємств навіть на такому тлі є найбільш помітним та значним явищем для більшості національних господарських систем. Це пов'язано з такими проявами глобалізації, як зростання транспортної мобільності, використання мережі Інтернет у діяльності, наявністю можливостей для подорожей у значних мас людей та необхідністю задоволення їх попиту на відпочинок. Осторонь від вказаних процесів не залишилась навіть сільська економіка, яка традиційно залишається більш консервативною та спеціалізацію якої визначають аграрні підприємства.

Підприємництво на селі поза агросферою в останні десятиріччя представляють, переважно, малі підприємства сільського зеленого туризму. Їх формування викликане, насамперед, вивільненням значної кількості трудових ресурсів та звуженням місць прикладання праці для сільського населення; зростаючим попитом на їх послуги з боку міських жителів; найкращими умовами для ведення бізнесу на місцях (наявність власного житла та місць розміщення, здорового харчування, безплатних розваг тощо). При цьому найбільшого поширення малі туристичні підприємства на селі набули у Карпатському регіоні, зокрема, у Чернівецькій області. Це пов'язано із особливо мальовничою природою краю, розвитком масового гірського туризму, унікальною історією та культурою, наявністю та розвитком європейських традицій життєдіяльності та інших цінностей.

Необхідно вказати, що проблеми розвитку сільського зеленого туризму як виду економічної діяльності, його напрямів, організаційно-економічного механізму функціонування та управління, впливу на відродження сільських територій через диверсифікацію сільської економіки вивчали та вивчають відомі вітчизняні та зарубіжні науковці: З.І. Галушка, В.К. Євдокименко, Л.М. Забуранна, М.М. Ігнатенко, О.О. Красноручський, І.О. Крюкова, Л.О. Мармуль, О.А.Марченко, О.А. Сарапіна, Т.А. Пінчук, І.А. Романюк, В.О. Ткач, І.М. Школа та ін.

Проте питання подальшого вдосконалення екологічних функцій малих туристичних підприємств, посилення їх екологізації та соціальної й економічної значимості у підвищенні рівня життя сільського населення, всебічного впровадження європейського досвіду у справі категоризації умов розміщення та сертифікації послуг, розвитку транскордонного співробітництва, інноваційно-інвестиційного забезпечення туристичного бізнесу на селі вимагають поглиблених досліджень.

Значної уваги вимагає обґрунтування нових підходів у здійсненні маркетингу туристичного продукту та ринку; стратегічного управління формуванням туристичних дестинацій, розвитком малих туристичних підприємств, на селі. Це зумовило вибір теми дисертації, її мету, завдання,

структуру, основні положення та новизну результатів дослідження, їх апробацію та практичне впровадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обґрунтований напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковою тематикою, яка виконується у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв “Управління суб'єктами господарювання у сфері культури, спорту, відпочинку та розваг” (номер державної реєстрації 0115U002174). У її межах автором розроблено заходи посилення екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі на основі всебічного врахування ресурсних можливостей його суб'єктів; напрями підвищення їх соціальної та економічної значимості; удосконалення системного управління малим туристичним бізнесом на селі.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних пропозицій формування та розвитку малих підприємств у сільському зеленому туризмі у напрямі посилення їх екологічних функцій та підвищення соціальної й економічної значимості в умовах значного природного різноманіття та переважаючого сільського населення в селітебних системах.

Для досягнення цієї мети були поставлені і вирішувалися наступні завдання:

- визначити соціально-економічну сутність та екологічну зумовленість малих підприємств у сільському зеленому туризмі;
- проаналізувати європейський досвід функціонування малих підприємств у сільському зеленому туризмі;
- розробити методичні засади оцінки соціально-економічної та екологічної ефективності підприємницької діяльності у сільському зеленому туризмі;
- визначити та проаналізувати особливості, спеціалізацію та ефективність функціонування малих туристичних підприємств на селі;
- обґрунтувати структуру туристичного продукту та сегментувати туристичний ринок;
- проаналізувати проблеми й тенденції розвитку малого підприємництва у сільському зеленому туризмі;
- визначити напрями удосконалення інституційних та фінансово-інвестиційних чинників розвитку малих підприємств;
- обґрунтувати використання соціальних інновацій та збільшення зайнятості населення у малому туристичному підприємстві на селі;
- визначити напрями посилення екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі.

Об'єктом дослідження є процеси організації та управління діяльністю малих підприємств сільського зеленого туризму з метою посилення їх екологічних функцій, підвищення соціальної та економічної значимості у розвитку сільського населення й сільських територій.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти

здійснення управління діяльністю малих підприємств у сільському зеленому туризмі на засадах екологізації та підвищення соціально-економічної значимості.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі були використані загальнонаукові та спеціальні новітні економічні методи та підходи щодо організації діяльності малих підприємств сільського зеленого туризму та управління їх розвитком. Методологічною основою дослідження є основоположні закони та категорії економічної теорії й економіки сільського господарства, економіки та управління підприємствами, нормативно-методичні акти Української держави щодо розвитку сільського зеленого туризму, підприємництва й зайнятості на селі, особистих господарств населення, сільських територій.

У процесі дослідження використовувалися методи: монографічний, історичний, абстракції та узагальнення, – для визначення екологічної та соціальної й економічної сутності малих підприємств у сільському зеленому туризмі, аналізу й порівняння тенденцій розвитку туристичного бізнесу на селі в Україні, Європі та світі, залучення європейського досвіду категоризації агроосель; статистико-економічні, анкетування та опитування – для оцінки ефективності, вузьких місць і проблем розвитку малих туристичних підприємств на селі; моніторингу та маркетингових стратегій – для виявлення особливостей, якості продуктів, послуг малих підприємств у сільському зеленому туризмі та потреб споживачів у них на відповідному ринку; факторного, рейтингового та SWOT-аналізу – для оцінки чинників, що впливають на функціонування малих підприємств у сільському зеленому туризмі; системно-структурного аналізу та синтезу, проблемно-цільового підходу – для обґрунтування складників та структури системного тактичного стратегічного управління розвитку малих підприємств у сільському зеленому туризмі.

Інформаційною базою дослідження склали статистичні дані Державної служби статистики України, Управління статистики, Департаментів економіки та агропромислового розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації, дані річної звітності малих підприємств сільського зеленого туризму, громадських організацій, всесвітньої мережі Internet, особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у всебічному обґрунтуванні теоретичних та методичних засад розвитку малих туристичних підприємств у сільському зеленому туризмі з визначенням їх особливих екологічних функцій та соціальної й економічної значимості:

вперше:

– обґрунтовано типологію функціонального навантаження малих підприємств у сфері сільського зеленого туризму, як суб'єктів економічних відносин, в основі якої лежить виділення диверсифікаційно-екологічної, виробничо-екологічної, освітньо-екологічної та ресурсовідтворюючої функцій;

удосконалено:

– використання європейського досвіду здійснення підприємництва у сільському зеленому туризмі через організацію й категоризацію його суб'єктів, що дозволяє адаптувати зарубіжні підходи до управління процесами створення та функціонування підприємств та інших суб'єктів ринку відповідних послуг до вітчизняних умов здійснення діяльності;

– методичні підходи щодо оцінки ефективності функціонування малих підприємств у сільському зеленому туризмі через використання матричних методів, що дозволяє спростити виконання оціночних процедур для підприємств, діяльність яких є специфічною та ґрунтується на політиці унікальних торговельних пропозицій;

– виявлення особливостей формування ефективності функціонування малих туристичних підприємств в умовах переважання сільського населення та сільських населених пунктів у системі розселення; великої різноманітності природних ландшафтів на компактній території; транскордонного розміщення;

– визначення структури туристичного продукту через функціональні (послуги, товари та враження), територіальні (туристичні атракції, дестинації, маршрути), галузеві (природні, соціально-культурні, матеріально-економічні) складові;

набули подальшого розвитку:

– виявлення тенденції розвитку підприємництва у сільському зеленому туризмі у напрямі диверсифікації туристичних продуктів, створення туристичних дестинацій, євроінтеграційних процесів, екологізації та соціологізації туристичних послуг;

– ідентифікація джерел інвестування малих підприємств у сільському зеленому туризмі у вигляді власних грошових коштів, коштів регіонального фонду підтримки підприємництва, зарубіжних грантів;

– використання соціальних інновацій у малому туристичному підприємстві на селі через формування супутніх видів діяльності, а саме івент-послуг, сучасного ужитково-прикладного мистецтва, виробництва автентичних або/та унікальних продовольчих і промислових товарів;

– обґрунтування посилення екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі шляхом підвищення якості туристичного продукту, дотримання оптимального навантаження на довкілля; поширення пропаганди здорового способу життя серед населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливостях використання обґрунтованих у дисертації теоретичних висновків та практичних положень щодо розробки напрямів розвитку діяльності малих підприємств у сільському зеленому туризмі та управління ними на засадах посилення екологічних функцій та підвищення соціальної й економічної значимості у розвитку сільського населення й сільських територій.

Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи доведено до рівня науково-методичних рекомендацій, які апробовано та прийнято до впровадження, що засвідчено відповідними актами і довідками.

Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності відділу з питань туризму Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 06-14/07/421 від 11.04.2017 р.), Вижницької районної державної адміністрації (довідка № 01.34-1299 від 27.04.2017 р.), Асоціації працівників туристичної сфери Чернівецької області «Туристична Буковина» (довідка № 24-641 від 14.06.2017 р.), малого підприємства сільського зеленого туризму «Хутір Стаєчне» Вижницького району Чернівецької області (довідка № 142 від 05.07.2017 р.).

Окремі результати дисертаційної роботи використовуються у науково-методичному забезпеченні навчального процесу в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (довідка № 01-183 від 30.06.2017 р.) та Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 05-071 від 05.07.2017 р.)

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. Вони спрямовані на удосконалення управління діяльністю малих підприємств у сільському зеленому туризмі з метою посилення їх екологічних функцій, підвищення соціальної значимості та економічної ефективності. У спільних публікаціях використано тільки ті положення, які належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Підсумки наукового дослідження доповідались автором і схвалені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону» (м. Чернівці, 23-24 квітня 2015 р.); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми економіки та права: теорія та практика» (м. Київ, 22 травня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Організаційно-економічний механізм функціонування аграрного сектору економіки» (м. Херсон, 7-8 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір економічного поступу регіону» (м. Чернівці, 26-27 травня 2016 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах» (м. Бердянськ, 1-2 лютого 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток прикордонних регіонів в системі транскордонного співробітництва» (м. Чернівці, 27-28 квітня 2017 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 14 наукових публікацій (9 – одноосібних) загальним обсягом 4,2 друк. арк., з яких – 6 у фахових наукових виданнях загальним обсягом 3,4 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний обсяг дисертації становить 187 сторінок комп'ютерного тексту, який включає 23 таблиці, 17 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел із 185 найменувань викладено на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “Теоретичні засади розвитку малих підприємств у сільському зеленому туризмі” визначено соціально-економічну сутність та екологічну зумовленість малих підприємств у сільському зеленому туризмі, проаналізовано європейський досвід функціонування малих підприємств у сільському зеленому туризмі, розроблено методичні засади оцінки соціально-економічної та екологічної ефективності підприємницької діяльності у сільському зеленому туризмі.

Згідно законодавства України, сільський зелений туризм здійснюється з використанням ресурсного потенціалу сільських домогосподарств як додатковий вид не оподаткованої діяльності до основної, сільськогосподарської з метою збільшення доходів та зайнятості. Діяльність у ньому стає підприємницькою за умови, коли кількість місць розміщення перевищує 10, а дохід – прожитковий мінімум на 1 члена родини. Таким умовам відповідає, приблизно, 20,0% господарюючих суб’єктів. Отже, малі підприємства сільського зеленого туризму – це зареєстровані як платники податків суб’єкти господарювання, створені на основі домогосподарств з метою ефективного надання туристичних послуг на селі, отримання прибутків та раціонального використання власних ресурсів і резервів.

Крім того, їх діяльність є підприємницькою по-суті (переслідує комерційну мету, ведеться в умовах конкуренції, враховує закони ринкової економіки та використовує її господарські й організаційно-управлінські механізми). Формування малих підприємств у галузі супроводжують також конкурентні переваги (нормативно-законодавче й податкове сприяння, опора на власні інвестиції, лояльні вимоги до житла й обслуговування, освіти господарів, можливість використання надлишкових ресурсів, наявність постійного попиту на послуги у дешевому ціновому сегменті) (табл. 1). До ризиків їх діяльності слід віднести недостатню рекламу та погану інформованість відвідувачів, сезонність та невизначені погодно-кліматичні умови, підприємницьку та маркетингову необізнаність.

Таблиця 1

Функціональні конкурентні переваги малих підприємств сільського зеленого туризму як суб’єктів господарювання

Для господарів агроосель	Для сільської громади	Для туристів
Залучення вільних ресурсів та майна; особистісне зростання членів родини; підвищення культури життєдіяльності; активізація громадянської позиції; підвищення соціального статусу; збільшення доходів; виховання патріотизму.	Підвищення рівня зайнятості сільських жителів; облаштування сільських територій; збереження культурно-історичної спадщини; відтворення інфраструктури; активізація діяльності сільської громади.	Активний відпочинок на природі; набуття нових умінь роботи і життя на селі; вживання органічних продуктів і чистої води; пізнання історії та культури; комунікації з місцевими жителями; виховання любові до природи й рідного краю.

Нами виявлено, що малі підприємства сільського зеленого туризму здійснюють наступні функції: соціальні (відтворення соціальної інфраструктури й соціокультурної сфери села; забезпечення зайнятості, особистісного зростання, підвищення соціального статусу господарів; відпочинку й відновлення сил відпочивальникам); економічні (збільшення доходів і рівня життя сільських жителів і місцевих бюджетів; диверсифікації сільської економіки; економічного зростання депресивних територій; реалізації платоспроможного попиту туристів); екологічні (м'який вплив на довкілля; відтворення природи; екологічне виховання та освіта).

Особливе значення має здійснене у роботі уточнення екологічних функцій, особливо для сільських територій з нестійкими ландшафтами – сухостепових, передгірських та гірських. Це дозволяє термін “зелений” у визначенні виду діяльності сприймати не лише як популярно-традиційний, а науково обґрунтований. Визначено, що здійснення екологічних функцій спирається на принципи: зосередження на природних зонах, територіях та об'єктах; екологічної інтерпретації туристичного продукту; сталого розвитку і збереження довкілля; задоволеності туристів; реалізації маркетингових стратегій.

Загалом, сільський зелений туризм обирає для відпочинку кожен третій європеець. Тому уряди країн Європейського Союзу всіляко підтримують підприємництво в ньому. Їх досвід має велике значення для розвитку малих підприємств та управління ним в Україні. Зокрема, це податкова політика Італії, Польщі та Румунії; підтримка депресивних сільських територій у Німеччині; продовольчо-гастрономічна спеціалізація в Італії, Іспанії та Франції; організація тематичного дитячого відпочинку у Франції; екологічне спрямування й організація природних туристичних дестинацій у Румунії; відпочинок в окремих будиночках без господарів у заповідних природних умовах скандинавських країн; державна фінансова підтримка у прибалтійських країнах; організація всіляких свят та атракцій в Угорщині; розвиток креативних маркетингових стратегій, реклами та інформації у Великобританії.

Методичні засади оцінки економічної ефективності функціонування малих підприємств сільського зеленого туризму передбачають визначення відношення отримуваних прибутків до витрат; вартості тих або інших послуг і продуктів; витрат туристів за туродень. Оцінка соціальної ефективності або соціальних функцій вимірюється кількістю додатково наданих робочих місць; кількістю відпочивальників та їх структурою. Нарешті, оцінка екологічної ефективності здійснюється на основі визначення співвідношення між гранично допустимою та фактичною туристичною місткістю сільських територій та/або природних туристичних дестинацій; ступеня екологічної стійкості ландшафтів відносно антропогенних навантажень; порівняння витрат на відтворення природи або природних дестинацій з прибутками від збільшення кількості їх відвідувань.

У другому розділі **“Соціально-економічна та екологічна ефективність малих підприємств у сільському зеленому туризмі**

Чернівецької області” визначено та проаналізовано особливості, спеціалізацію та ефективність функціонування малих туристичних підприємств на селі, обґрунтовано структуру туристичного продукту та сегментувати туристичний ринок, проаналізовано проблеми й тенденції розвитку малого підприємництва у сільському зеленому туризмі.

Особливості формування та діяльності малих підприємств сільського зеленого туризму у Чернівецькій області порівняно з іншими регіонами їх розміщення є досить суттєвими. Насамперед, це унікальні природні туристичні умови й ресурси на досить компактній території (в 1,5-4,1 разів менше кожної з адміністративних областей країни): лісостепової рівнинно-височинної, передгірської зони змішаних лісів; гірської переважно хвойних лісів й луків (полонин). Мальовничій природі краю притаманні багаті й різноманітні водні ресурси – понад 3,7 тис. рік і потоків з постійним руслом та водотоком, 600 зариблених ставків, унікальні рослинні ресурси й тваринний світ, майже 250 пам’яток природи, національні природні парки, заповідники.

В результаті тут склалася унікальна поселенська мережа – по-суті, суцільного сільського заселення (певний виняток становить гірська Карпатська частина) з найбільшими у країні селами (с. Клішківці – понад 20 тис. жителів та ін.), переважаючою часткою сільського населення у загальній його структурі (понад 58,0%) та щільністю (112 осіб/км²). При цьому колективні аграрні підприємства не завжди були домінуючими у сільській економіці, натомість збереглися інші види діяльності, у т. ч. рекреаційно-туристичної й традиції підприємництва.

Населення відзначається високим рівнем освіти, дво- і багатомовністю, толерантністю та релігійною терпимістю. Розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму сприяють високий рівень добробуту селян та інших жителів завдяки багаторічній праці заробітчан, функціонуванню великих гуртово-роздрібних ринків; європейського рівня облаштування сільських територій та агросадиб; наявність вільних кваліфікованих трудових ресурсів; прикордонне положення території й тісні зв’язки з сусідніми країнами. Унікальністю відзначаються соціокультурні, історико-архітектурні та мистецькі атракції. Число цінних пам’яток серед них перевищує 800.

Вказані особливості сприяли утворенню на поряд більшої кількості малих підприємств сільського зеленого туризму порівняно з іншими країнами. На початку 2010 р. їх кількість досягла 74. Через 5 років, у 2015 р. їх офіційна кількість становить 15, а позиції по розміщенню зберіг, скоротивши кількість у 1,5 разів, тільки Вижницький р-н (табл. 2). На загальній площі понад 3,2 тис. м² було прийнято понад 7,1 тис. туристів та забезпечено понад 17,8 тис. ночівель. Середня вартість для туристів одноденного відпочинку становила 134 грн., а загальний прибуток для підприємців – 1725,0 тис. грн. або 115,0 на одне мале підприємство.

Разом з тим туристичні інтернет-сайти показують значно більшу кількість малих туристичних підприємств на селі. Це свідчить або про наявність тіньової діяльності, або недоліки обліково-статистичної інформації.

Проте у жодному випадку про цілком ймовірний вагомий вплив малих підприємств сільського зеленого туризму на основі використання ними унікальних особливостей та конкурентних переваг території розміщення на економіку, екологію та соціальний статус сільських територій, - мова не йде.

Таблиця 2

Особливості розміщення та ефективність функціонування малих підприємств сільського зеленого туризму у Чернівецькій області, 2015 р.*

	Кількість садиб, одиниць	Кількість розміщених, осіб	Кількість ночівель, одиниць	Площа садиб, кв. м		Дохід від наданих послуг, тис. грн.	Витрати, тис. грн.	Фактичні витрати на один людину-день перебування, грн.
				усього	у тому числі житлова			
Чернівецька область	15	7089	12827	3156,7	1693,5	1725,0	647,6	134,3
райони								
Вижницький	9	1074	1942	1064,0	592,0	223,5	108,7	115,1
Глибоцький	1	-	-	-	-	-	-	-
Кельменецький	1	-	-	-	-	-	-	-
Кіцманський	1	-	-	-	-	-	-	-
Сокирянський	2	3450	5350	452,9	245,7	695,0	270,0	129,9
Сторожинецький	1	-	-	-	-	-	-	-

* розраховано на основі даних статистичного збірника «Туризм та відпочинок в Чернівецькій області», 2016 р.

Не використовуються належним чином унікальні за структурою та видами туристичні послуги та продукти малих підприємств (рис. 1). Крім традиційного проживання, органічного харчування й транспортування, це пізнавально-екологічні тематичні й комплексні подорожі, походи й екскурсії; участь у сільськогосподарських роботах; зайняття автентичними напрямками декоративно-прикладного мистецтва; участь у проведенні свят і подій, відродженні традицій. Унікальні пропозиції розроблені для туристичної молоді – рафтинг по гірських ріках в оточенні мальовничої природи; гірський альпінізм, парапланеризм, кінні прогулянки та джипінг; спелеологія.

Рис. 1. Продукти та послуги на ринку сільського зеленого туризму Чернівецької області

Недостатня реклама продуктів та послуг малих підприємств сільського зеленого туризму призводить до звуження його сегментації на рівні споживачів (рис. 2). Так, основними відвідувачами є люди молодого та середнього віку з дітьми. Молодь до 30 років задіяна менше, як і люди старшого й літнього віку. Не використовуються належним обсягом послуги сільського зеленого ностальгійного й культурно-пізнавального туризму, у т. ч. для іноземців; для студентської та шкільної молоді у вигляді навчально-наукових й спортивно-оздоровчих, навчально-оздоровчих літніх шкіл, і тренінгів; клубів друзів для одиноких людей; релігійних паломництв або оздоровлення й відпочинку з дотриманням православних канонів чи інших конфесій.

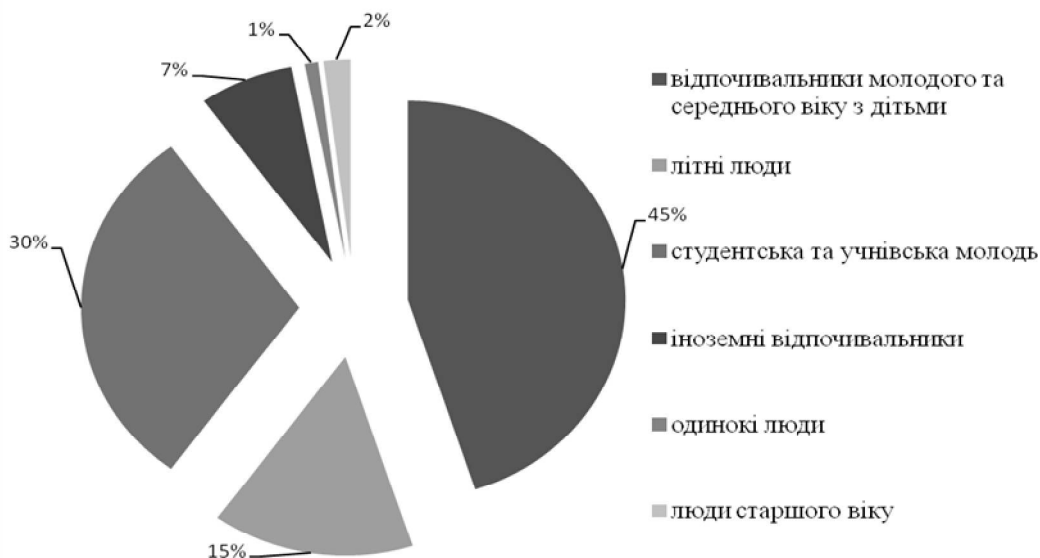

Рис. 2. Сегментація ринку сільського зеленого туризму Чернівецької області за споживачами (складено за даними Головного управління статистики в Чернівецькій області, 2016 р.)

За обсягом надання послуг малі підприємства сільського зеленого туризму Чернівецької області займають 5-е місце в країні, а за їх часткою у структурі загальних туристичних послуг – лише 9-е. Це свідчить про значне недовикористання наявного ресурсного потенціалу, туристичних атракцій та дестинацій. Крім вже названих причин, основні проблеми розвитку таких підприємств полягають у недостатній підтримці місцевої влади; нерівному (гіршому) фінансовому становищі та конкурентних умовах відносно аналогічних суб'єктів сільського зеленого туризму в сусідніх європейських країнах через нижчий рівень життя; нижчій культурі підприємництва та ризиках рейдерства на туристичному ринку. Вказані чинники діють на тлі можливостей більш значних і певних заробітків у близькій Європі.

Гірші конкурентні умови через транскордонне положення відносно закордонних підприємств; менших потенційних доходів на ринку праці через можливість працевлаштування за кордоном; недостатню інформацію, рекламу та неофіційну діяльність; слабе державно-приватне партнерство у цьому напрямі (досить звернутись до сайтів відділів з питань туризму Чернівецької обласної та районних держадміністрацій) не сприяють

формуванню стійких тенденцій зростання кількості малих підприємств та послуг сільського зеленого туризму. Навпаки, згідно офіційних даних їх кількість зменшилася у 5,0 разів. Це спонукає, з урахуванням виявлених ризиків та причин, до пошуку креативних управлінських та маркетингових рішень щодо збільшення всіх показників зростання їх діяльності. Адже мова йде не просто про приватну ініціативу, але й про зміну пріоритетів розвитку сільських територій в умовах подальшої дигіталізації агросфери.

У третьому розділі **“Напрями удосконалення розвитку та підвищення ефективності малих підприємств у сільському зеленому туризмі”** визначено напрями удосконалення інституційних та фінансово-інвестиційних чинників розвитку малих підприємств, обґрунтовано використання соціальних інновацій та збільшення зайнятості населення у малому туристичному підприємництві на селі, визначено напрями посилення екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі.

Інституційне середовище функціонування малих підприємств сільського зеленого туризму сформоване формальними й неформальними інститутами й інституціями. У нашому розумінні перші означають заклади, установи, організації й колективи, другі – нормативно-законодавчі акти, рішення, методичні вказівки, рекомендації, етичні й моральні норми тощо. Проте, зважаючи на динаміку розвитку соціально-економічних та еколого-виробничих процесів, вони потребують всебічного удосконалення (рис. 3).

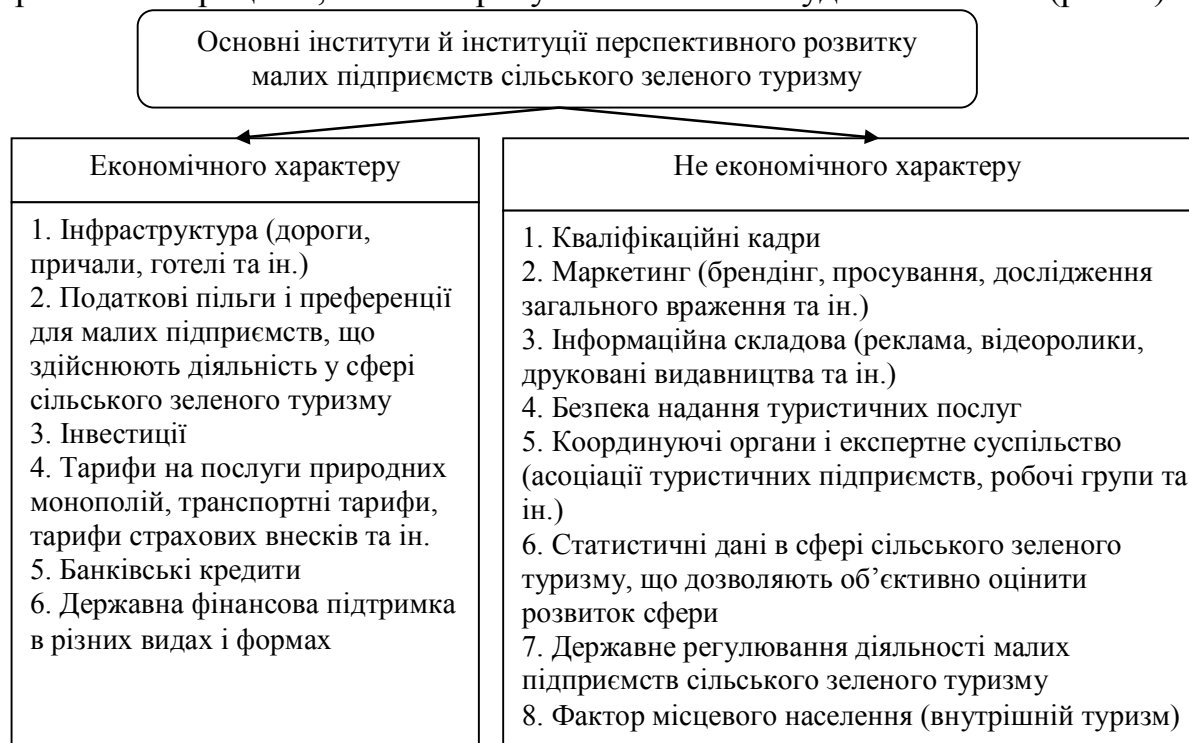

Рис. 3. Основні інститути й інституції перспективного розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму (розроблено автором)

У плані інститутів у країні та в області їх мережа є досить стабільною, проте періодично змінює відомчу належність державний керівний орган з туризму, рекреації та курортів. Це або Міністерство спорту і туризму, або у складі Міністерства освіти, інфраструктури, економічного розвитку, або

самостійні комітет, служба, агенція. Звичайно, така ситуація не сприяє поступальності у плані прийняття інституційних управлінських рішень і стратегій.

Крім вказаного, потребують удосконалення інституції у сфері підприємництва з туризму та сільського зеленого туризму зокрема. Так, у країні досі не прийнятий Закон “Про сільський зелений туризм”, хоча його розвиток регулюється іншими Законами – “Про підприємництво”, “Про особисте селянське господарство” та ін. У 2007-2008 рр. країна посідала 7-8 місце в світі за кількістю відвідувань іноземними туристами, налічуючи понад 140 тис. різноманітних культурно-історичних, містобудівних, археологічних пам’яток. Тому впорядковане інституційне забезпечення тільки б сприяло їх зростанню.

Інституційного регулювання потребують такі напрями підприємницької туристичної діяльності на селі, як підготовка та підвищення кваліфікації кадрів для малих підприємств; стандартизація туристичних продуктів і послуг, категоризація агросадиб; розвиток нових туристичних напрямів, продуктів та послуг, впровадження інновацій, раціональне природокористування, збереження культурно-історичної спадщини; надання дорадчих послуг і реклами; підтримка сільських громад. Інструментами державного регулювання та підтримки розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму є бюджетне фінансування започаткування власної справи; надання пільг, дотацій для підтримки соціального туризму; гарантування та часткова сплата позик, страхових випадків.

Державне регулювання здійснюється у двох напрямках: щодо туристичного ринку та підтримки суб’єктів підприємництва. При цьому основними джерелами інвестицій та впровадження інновацій виступають власні засоби малих підприємств. Це можуть бути також кошти регіональних цільових фондів та програм, місцевих громад, неурядових організацій, спонсорів, меценатів, волонтерів, іноземних інвесторів.

Важливим напрямом ефективного розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму є впровадження соціальних інновацій. Вони розрізняються нами за масштабами та об’єктами впливу і поділяються на первинні і вторинні. Перші стосуються впливу на споживачів. У Чернівецькій області це соціальна реклама сільських туристичних підприємств у ЗМІ та соціальних мережах; створення та демонстрація населенню нових туристичних дестинацій, продуктів і послуг; дотаційна підтримка регіональними фондами й організаціями, сільськими громадами соціального туризму на базі малих підприємств сільського зеленого.

Це розвиток принаймні трьох видів туристичної діяльності з огляду на наявне ресурсне забезпечення до рівня національного значення – лікувального, оздоровчого, відпочинкового туризму у партнерстві з сільським зеленим. Соціальні інновації також мають вигляд особливих маркетингових стратегій просування туристичних продуктів і послуг, які ґрунтуються на всебічному моніторингу й аналізі туристичного ринку в цілому та на селі зокрема. Нарешті, вони мають охоплювати категоризацію

агросадиб та стандартизацію й сертифікацію сільських туристичних продуктів і послуг.

Вторинні соціальні інновації стосуються підтримки та розбудови власне малих підприємств сільського зеленого туризму та їх працівників. Це різні форми морального та матеріального стимулювання й мотивації підприємців сільськими громадами; державно-приватне партнерство у вигляді спрощення процедур створення та діяльності малих підприємств, сприятливого землевідведення, гарантування й відшкодування позик, пільг за податками і зборами, бюджетної підтримки відкриття власної справи; постійна дорадча підтримка, створення постійно діючих тренінгів, навчальних семінарів і курсів. Загалом, для сільської економіки Чернівецької області і ринку праці організація навіть 1000 малих підприємств сільського зеленого туризму означає, згідно наших підрахунків, 10,0-15,0 тис. нових робочих місць.

При цьому соціальні інновації доцільно узгоджувати з формуванням спеціалізації малих підприємств сільського зеленого туризму на основі використання унікальних за мальовничістю й різноманітністю, зручних і доступних на компактній території природних ресурсів, а також самотутніх культурно-етнографічних традицій й історичної та археологічної спадщини сільських територій регіону.

Враховуючи унікальні природні ресурси краю; транскордонне положення, попит споживачів, особливо іноземних, на відпочинок в органічних природних умовах; доброзичливе населення і гарантовану безпечність подорожей, у перспективі велике соціально-економічне і комерційне значення матиме посилення природно-екологічних функцій малих підприємств сільського зеленого туризму Чернівецької області. Це еколого-пізнавальна, навчально-наукова, виховна, власне відпочинкова функції.

З цією метою, спираючись на європейські стандарти, досвід сусідньої Румунії, у межах сільських територій краю доцільно формувати екологічні туристичні дестинації з урахуванням міжнародних вимог і керівництв відповідності. Така робота сприятиме не тільки збільшенню прибутковості малих підприємств галузі, вирішенню екологічних проблем, але й вихованню культури життєдіяльності у природних умовах, любові й поваги до природи. При організації та наданні відповідних туристичних послуг потрібно враховувати особистісні й неособистісні інтерпретації місць відвідувань і маршрутів, їх маркування, контролю використання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено обґрунтування розвитку малих туристичних підприємств у сільському зеленому туризмі з визначенням їх особливих екологічних функцій та соціальної й економічної значимості. Вперше виявлено сукупність екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі шляхом їх ідентифікації на диверсифікаційно-

екологічну; виробничо-екологічну; освітньо-екологічну; ресурсовідтворюючу, що дають змогу зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного змісту:

1. Малі підприємства сільського зеленого туризму відрізняються особливим соціально-економічним змістом та екологічною зумовленістю. Перше пояснюється не тільки прямим призначенням їх як суб'єктів бізнесової діяльності на селі – надавати послуги та отримувати прибутки, але й використовувати наявні ресурси та резерви без значних інвестицій; забезпечувати зайнятість сільських мешканців; розвивати інфраструктуру загального користування; облаштовувати сільські території; пропагувати сільський спосіб життя й національну історію та самобутність. Природно-екологічні умови розміщення визначають спеціалізацію малих туристичних підприємств на селі. Екологічні функції направлені на зменшення навантаження на довкілля, його всебічну охорону, освіту, науку та виховання.

2. Європейський досвід свідчить про тисячократні перевищення кількості малих підприємств сільського зеленого туризму над вітчизняними, добру організацію (державне сприяння, податкові пільги, регламентація діяльності), тривале функціонування, категоризацію місць розміщення, стандартизацію послуг і рекламу. При цьому значна частина їх не функціонує легально (Італія), але скрізь спостерігаються тенденції до збільшення кількості і зростання цього виду діяльності. Отже, в Україні є значний потенціал для подальшого розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму та наявні приклади для вдосконалення.

3. Методичні засади оцінки ефективності функціонування і розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму охоплюють соціальну, економічну та екологічну її складові. Вони ґрунтуються на ранжуванні підприємств; визначенні рівнів екологічного стану довкілля; індексації чинників; матрицях і балансах витрат і прибутків за певними статтями; бізнес-плануванні і проектуванні перспективного розвитку.

4. В умовах переважання сільського населення, значної його густоти, культурно-етнічного й природного різноманіття на компактній території малі підприємства сільського зеленого туризму також відрізняються підвищеною кількістю, поліфункціональністю, самобутністю, співпрацею, зайнятістю сільських жителів у порівнянні з іншими регіонами країни. Вони мають більший потенціал у випадку Чернівецької області для транскордонного співробітництва, залучення іноземних туристів, культурних обмінів, впровадження кращого досвіду, презентації буковинського села.

5. Особливі природні й соціально-економічні умови та ресурси сільських територій зумовили найрізноманітнішу в країні структуру послуг малих підприємств сільського зеленого туризму у плані туристичних дестинацій, маршрутів, комбінованих (комплексних) туристичних продуктів і послуг (збір екологічно чистих лісових лікарських і чайових трав, грибів і ягід і рафтинг, заняття кінним спортом, спелеотуризм, альпінізм; ностальгійний, релігійний і оздоровчо-відпочинковий туризм; науково-

пізнавальний, культурно-етнічний, гастрономічний, екотуризм з відповідними продуктами і послугами.

6. Тенденції розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму на Буковині пов'язані з розширенням номенклатури їх продуктів і послуг, створенням нових туристичних дестинацій і маршрутів, регіональною кластеризацією (об'єднаннями), інтеграцією в європейський туристичний простір, екологізацією та соціологізацією діяльності.

7. На відміну від інших регіонів, малі підприємства сільського зеленого туризму для свого розвитку мають більше можливостей залучити інвестиції та грошові кошти з сусідніх європейських країн завдяки угодам про транскордонне співробітництво; значні обсяги власних грошових коштів завдяки заробіткам за кордоном. Джерелами інвестицій є грошові та інші засоби регіональних програм підтримки туристичного бізнесу, кошти громадських організацій та меценатів.

8. Перспективи подальшого розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму краю пов'язані також з впровадженням інновацій у їх діяльність. Це відродження традиційних народних промислів і ремесел, ужитково-прикладного мистецтва на нових технологічних засадах та організація унікальних вражень і шопінгу на цій основі; використання нових складових комфортного розміщення, харчування і розваг; транспортних засобів для переміщення; атракцій подієвого туризму – фестивалів, подій, свят, обрядів. Важливе значення має комбінування у туристичних послугах дестинацій і маршрутів; організація відпочинку на селі з відвідинами сусідніх регіонів та країн (враховуючи близькість кордонів), особливо їх навколишніх визначних місць.

9. У перспективі мають зберігатися і посилюватися екологічні функції малих підприємств сільського зеленого туризму. Ця пропозиція особливо важлива у зв'язку з прогнозом щодо збільшення їх кількості, масштабів діяльності та зростанням неорганізованого туризму. Посилення функцій обґрунтовано у напрямі розширеного відтворення природних ресурсів й охорони природи; науково-освітньою та просвітницькою діяльністю; організацією екотуристичних маршрутів і дестинацій; розвитком екотуризму як напряму сільського зеленого з відвідинами національних природних парків, заповідних територій; організацію й розвитком органічних агросадіб, продуктів і послуг.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Незвещук-Когут Т.С. Використання популяризації та реклами іміджу території регіону у менеджменті туристичних підприємств / Т.С. Незвещук-Когут, Б.С. Чорний // Науковий вісник ХДУ. Серія: “Економічні науки”. – Вип. 9. Ч. 1. – 2014. – С. 145-147 (*у її межах автору належить аналіз складових та особливостей формування позитивного іміджу Чернівецької області*).

2. Чорний Б.С. Організаційно-економічні засади функціонування малих форм господарювання у сільському зеленому туризмі / Б.С. Чорний // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (10). – Полтава: ПДАА. – 2015. – С. 283-289.

3. Чорний Б.С. Державне регулювання сільського зеленого туризму та удосконалення управління розвитком його суб'єктів на перспективу / Б.С. Чорний // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2 (11). – Полтава: ПДАА. – 2015. – С. 267-272.

4. Незвещук-Когут Т.С. Стратегії управління якістю послуг та продуктів у галузі туризму на засадах впровадження моделей якості, підготовки персоналу та корпоративної культури підприємств / Т.С. Незвещук-Когут, Б.С. Чорний // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2016. – № 2 (34). – С. 20-23 (*у її межах автору належить виявлення проблем стратегічного управління розвитком галузі туризму на основі визначення та забезпечення стратегії якості туристичного продукту та послуг*).

5. Чорний Б.С. Моделі формування якості послуг підприємств та організацій у галузі туризму / Б.С. Чорний // Економіка і менеджмент культури. – № 2. – 2016. – С. 63-68.

6. Чорний Б.С. Соціально-економічна ефективність функціонування малих підприємств сільського зеленого туризму Чернівецької області / Б.С. Чорний // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2017. – № 1 (37). – С. 39-43.

У зарубіжних та вітчизняних періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Hrytsku V. Assessment of Climatic Resources for the Establishment and Development of Tourism in Chernivtsi Region / V. Hrytsku, K. Kilinska, Iu. Hrytsku-Andriesh, O.Hrushko, B. Chorniy // *F. Mihăilescu symposium on applied climatology: International Journal of Cross-Cultural Studies and Environmental Communication*. – 2016. – С. 68-71 (*у її межах автору належить оцінка клімату регіону як чинника розвитку підприємств сільського зеленого туризму*).

8. Chorniy B.S. Strengthening environmental functions of small enterprises in agricultural green tourism / B.S. Chorniy // Priority research areas: Collection of scientific articles. – Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria, 2017. – С. 71-78.

Матеріали конференцій:

9. Чорний Б.С. Сільський зелений туризм: сучасні проблеми та перспективи розвитку (на прикладі Чернівецької області) / Б.С. Чорний // Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 23-24 квітня 2015 р.). – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 94-97.

10. Оснач О.В. Аналіз чинників розвитку підприємств сільського

зеленого туризму / О.В. Оснач, Б.С. Чорний // Актуальні проблеми економіки та права: теорія та практика: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Київ, 22 травня 2015 р.). – К.: Державний університет телекомунікацій, НМЦ Державної служби фінансового моніторингу України, 2015. – С. 136-138 *(у її межах автору належить обґрунтування позитивних чинників розвитку підприємств сільського зеленого туризму)*.

11. Чорний Б.С. Інтеграційні процеси та об'єднання туристичних підприємств / Б.С. Чорний // Організаційно-економічний механізм функціонування аграрного сектору економіки: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Херсон, 7-8 квітня 2016 р.). – Херсон: ХДАУ, 2016. – С. 180-181.

12. Чорний Б.С. Категоризація агрорекреаційних господарств як механізм підвищення якості у сільському зеленому туризмі / Б.С. Чорний // Європейський вибір економічного поступу регіону: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 26-27 травня 2016 р.). – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2016. – С. 78-79.

13. Чорний Б.С. Соціально-економічна сутність та особливості послуг підприємств сільського зеленого туризму / Б.С. Чорний // Розвиток соціально-економічних систем у трансформаційних умовах: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених (м. Бердянськ, 1-2 лютого 2017 р.). – Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2017. – С. 240-242.

14. Незвещук-Когут Т.С. Гармонізація інституційного розвитку сільського зеленого туризму з європейською практикою / Т.С. Незвещук-Когут, Б.С. Чорний // Розвиток прикордонних регіонів в системі транскордонного співробітництва: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 27-28 квітня 2017 р.). – Чернівці: Місто, 2017. – С. 207-209 *(у її межах автору належать пропозиції щодо гармонізації вітчизняних та європейських інститутів розвитку сільського зеленого туризму)*.

АНОТАЦІЯ

Чорний Б.С. Формування та розвиток малих підприємств у сільському зеленому туризмі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка, Харків, 2017.

У дисертаційній роботі визначено соціально-економічну сутність та екологічну зумовленість малих підприємств у сільському зеленому туризмі, проаналізовано європейський досвід функціонування малих підприємств у сільському зеленому туризмі, розроблено методичні засади оцінки соціально-економічної та екологічної ефективності підприємницької діяльності у сільському зеленому туризмі.

Визначено та проаналізовано особливості, спеціалізацію та ефективність функціонування малих туристичних підприємств на селі,

обґрунтовано структуру туристичного продукту та сегментовано туристичний ринок, проаналізовано проблеми й тенденції розвитку малого підприємництва у сільському зеленому туризмі. А також визначено напрями удосконалення інституційних та фінансово-інвестиційних чинників розвитку малих підприємств, обґрунтовано використання соціальних інновацій та збільшення зайнятості населення у малому туристичному підприємстві на селі, визначено напрями посилення екологічних функцій малих підприємств у сільському зеленому туризмі.

Ключові слова: малі підприємства, сільський зелений туризм, соціально-економічна ефективність, екологічна ефективність, соціальні інновації, інвестиції, формування, розвиток.

АННОТАЦИЯ

Чорный Б.С. Формирование и развитие малых предприятий в сельском зеленом туризме. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства им. Петра Василенко, Харьков, 2017.

В диссертационной работе определены социально-экономическую сущность и экологическую обусловленность малых предприятий в сельском зеленом туризме, проанализированы европейский опыт функционирования малых предприятий в сельском зеленом туризме, разработаны методические основы оценки социально-экономической и экологической эффективности предпринимательской деятельности в сельском зеленом туризме.

Малые предприятия сельского зеленого туризма отличаются особым социально-экономическим содержанием и экологической предопределенностью. Первое объясняется не только прямым назначению их как субъектов бизнес-деятельности на селе – предоставлять услуги и получать прибыль, но и использовать имеющиеся ресурсы и резервы без значительных инвестиций; обеспечивать занятость сельских жителей; развивать инфраструктуру общего пользования; обустраивать сельские территории; пропагандировать сельский образ жизни и национальную историю и самобытность. Природно-экологические условия размещения определяют специализацию малых туристических предприятий на селе. Экологические функции направлены на уменьшение нагрузки на окружающую среду, его всестороннюю охрану, образование, науку и воспитания.

Методические основы оценки эффективности функционирования и развития малых предприятий сельского зеленого туризма охватывают социальную, экономическую и экологическую ее составляющие. Они основываются на ранжировании предприятий; определении уровней экологического состояния окружающей среды; индексации факторов; матрицах и балансах расходов и доходов по определенным статьям; бизнес-планировании и проектировании перспективного развития.

Определены и проанализированы особенности, специализацию и эффективность функционирования малых туристических предприятий на селе, обоснованно структуру туристического продукта и сегментировано туристический рынок, проанализированы проблемы и тенденции развития малого предпринимательства в сельском зеленом туризме.

В условиях преобладания сельского населения, значительной его густоты, культурно-этнического и природного разнообразия на компактной территории малые предприятия сельского зеленого туризма также отличаются повышенным количеством, полифункциональностью, самобытностью, сотрудничеством, занятостью сельских жителей по сравнению с другими регионами страны. Они имеют большой потенциал в случае Черновицкой области для трансграничного сотрудничества, привлечения иностранных туристов, культурных обменов, внедрение лучшего опыта, презентации буковинского села.

А также определены направления совершенствования институциональных и финансово-инвестиционных факторов развития малых предприятий, обосновано использование социальных инноваций и увеличение занятости населения в малом туристическом предпринимательстве на селе, определены направления усиления экологических функций малых предприятий в сельском зеленом туризме.

Перспективы дальнейшего развития малых предприятий сельского зеленого туризма края связаны также с внедрением инноваций в их деятельность. Это возрождение традиционных народных промыслов и ремесел, ужитково-прикладного искусства на новых технологических принципах и организация уникальных впечатлений и шоппинга на этой основе; использование новых составляющих комфортного размещения, питания и развлечений; транспортных средств для перемещения; достопримечательностей событийного туризма – фестивалей, событий, праздников, обрядов. Важное значение имеет комбинирование в туристических услугах дестинаций и маршрутов; организация отдыха на селе с посещением соседних регионов и стран (учитывая близость границ), особенно их окружающих достопримечательностей.

В перспективе должны храниться и усиливаться экологические функции малых предприятий сельского зеленого туризма. Это предложение особенно важна в связи с прогнозом по увеличению их количества, масштабов деятельности и ростом неорганизованного туризма. Усиление функций обосновано в направлении расширенного воспроизводства природных ресурсов и охраны природы; научно-образовательной и просветительской деятельностью; организацией экотуристических маршрутов и дестинаций; развитием экотуризма как направления сельского зеленого с посещением национальных парков, заповедных территорий; организацию и развитием органических агроусадеб, продуктов и услуг.

Ключевые слова: малые предприятия, сельский зеленый туризм, социально-экономическая эффективность, экологическая эффективность, социальные инновации, инвестиции, формирование, развитие.

SUMMARY

Chorniy B.S. Formation and development of small enterprises in rural green tourism. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv, 2017.

In dissertation work the socio-economic essence and ecological precondition of small enterprises in rural green tourism are defined, the European experience of functioning of small enterprises in rural green tourism is analyzed, methodical bases of estimation of socio-economic and ecological efficiency of entrepreneurial activity in rural green tourism are developed.

The features, specialization and efficiency of functioning of small tourist enterprises in the countryside have been determined and analyzed, the structure of the tourism product has been substantiated and the tourism market has been segmented, problems and tendencies of small business development in rural green tourism have been analyzed. The directions of improvement of institutional and financial-investment factors of development of small enterprises are also determined, the use of social innovations and increase of employment of the population in small tourist enterprises in the village are grounded, directions of strengthening of ecological functions of small enterprises in rural green tourism are determined.

Key words: small enterprises, rural green tourism, social and economic efficiency, ecological efficiency, social innovations, investments, formation, development.

Підписано до друку 18 вересня 2017 р. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг: 0,9 ум.-друк. арк.; 0,9 обл.-вид.арк.
Наклад 100 прим. Замовлення № 335

Видавництво ТОВ «Щедра садиба плюс»
Свідоцтво суб'єкта виробничої справи:
серія ДК № 4666 від 18.12.2013 р.
61052, Україна, м. Харків, вул. Ярославська, 11
(057) 754-49-42

Надруковано у ТОВ «Смугаста типографія»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевського, 28а.

«Zebrine printing office» Ltd